

„Hézagpótló ellensúly”

Milyen elcsépelet kifejezés: hiánypótló kiadvány! Pedig, ha létezik hiánypótló kézikönyv, akkor ez, a XX. század magyar irodalomtörténetét átfogó monográfia és szöveggyűjtemény csakugyan az. Összeállítását legalább két szempont indokolta. Az első és alapvető történelmi tény, hogy 1920 óta a hazai és a nemzeti irodalom korántsem azonos fogalmak, hiszen Trianon után az elcsatolt területeken – kiváltképp a nagy hagyományú Erdélyben – igen jelentős magyar irodalom bontakozott ki, ugyanakkor a külhoni magyar irodalomról a honi közvélemény alig-alig kapott tájékoztatást, vagy ilyen-olyan elfogultságok miatt torzképet közvetítettek róla. A második ok ideológiai-esztétikai: arról van szó, hogy a XX. század elején megjelent *Nyugat*, amely kétségtelenül az irodalmi modernség megtestesítője volt, nemcsak termékenyítőleg hatott irodalmunk fejlődésére, de torzítólag is. Éspedig azzal, hogy a nyugatos írók és mecénatúrája kisajátította a maga számára az irodalom megújításának érdemét, sajátjének tulajdonította a progressziót és a magasrendű esztétikumot, minden más irányzatot avítottak és provinciálisnak minősített. Ez a minősítés az egész évszázadon át végigkísérte a magyar irodalomtörténet értékszemléletét, olyannyira, hogy a legutóbbi időszak nagy összefoglalása, a Szegedy-Maszák Mihály és Veres András szerkesztette *A magyar irodalom története I-III.* (2007) is ezt a szemléletet képviseli és közvetíti, miközben negligálja a konzervatív fölfogású, nemzeti elkötelezettségű, népi ihletésű és küldetésudatú irodalmi irányzatokat és alkotóikat. Ezzel szemben e szóban forgó kézikönyv szerkesztője, Takaró Mihály szerint a XX. század magyar irodalmában legalább három egyenrangú irányzat élt. Az első az alapvetően liberális fölfogású *Nyugat* (1908-1941) és folytatóinak iránya; a második a keresztény-nemzeti-konzervatív pólus, amit a Herczeg Ferenc-féle *Új Idők* (1894-1944) reprezentált; a harmadik pólus pedig az erdélyi magyar irodalom, amit a két világháború között a *Pásztorújság* (1921-1941) és az *Erdélyi Helikon* (1928-1941) képviselt. E fölfogásnak megfelelően a kézikönyv és szöveggyűjtemény együttese az utóbbi két – eleddig mellőzött, röviden és sokszor lebecsülően elintézt – irányzatot mutatja be, csakugyan hézagpótló módon.

A kötet első fő része, az *Irodalomtörténeti kézikönyv* három időmetszetben tárgyalja a magyarországi és határon túli – ezen belül legnagyobb terjedelemben az erdélyi – magyar irodalom történetét: a trianoni döntéstől a második világháború végéig (1920-1945), a háború végétől a rendszerváltozásig (1945-1990), és mintegy függetlenül a rendszerváltozástól az ezredfordulóig eltelt évtizedet, e periódusok irodalomtörténeti fejleményeit, eszmei-esztétikai irányzatait, fontos alkotóit és meghatározó műveiket. A főnti korszakhatárok természetesen az egész kelet-közép-európai térségre érvényesek,

így semmiféle időeltolódással nem kell számolni a hazai és a külföldi korszakhatárok esetében. Valamennyi korszak- és területi fejezet az adott kor politikátörténeti, ideológiai hátterének bemutatásával kezdődik, szó esik a kánonképzésről, az irodalmi értékredek kialakulásáról és megszilárdulásáról, a szellemi csoportosulások föllálásáról és orgánumaikról, a korszakra és a területre jellemző nagyobb hatású irodalmon kívüli és belüli folyamatok egészéről. Ezután a szerzők kiemelik néhány olyan alkotót és életművet, akik és amelyek reprezentálják a korszakot, és akiktől és amelyekről a korábbi irodalomtörténetek „megfeledkeztek”, akiket többnyire ideológiai okokból mellőzött az utókor, netán féloldalasan értékelt. Például az 1920 és 1945 közötti hazai irodalom reprezentánsaként szerepel Herczeg Ferenc és lapja, az *Új Idők*, azután Tormay Cécile és a *Napkelet* folyóirat, valamint Zilahy Lajos, Szabó Dezső és Sinka István. A két világháború közötti erdélyi magyar irodalom palettája ennél is színesebb, hiszen alfejezetet kapott Áprily Lajos, Tompa László, Reményik Sándor, Dsida Jenő, Kós Károly, Kuncz Aladár, Nyíró József, Bánffy Miklós, Wass Albert és Tamási Áron. Vagyis a szélsőbaloldali írókon, a *Korunk* folyóirat körén kívül szinte az összes eszmei irányzat képviselői számba vették. Érdekes módon az 1920 és 1945 közötti időszakra vonatkozóan külön-külön területi alfejezetet kap Kárpátalja és Felvidék, amit sem formai, sem tartalmi szempontok nem indokolnak, hiszen Kárpátalja (akkori szóhasználattal Ruszinszkó) a Csehszlovák Köztársaság része volt a Felvidékkel együtt, ráadásul néhány helyi jelentőségű alkotón (Simon Menyhért, Tamás Mihály, Sáfáry László) kívül ez a tartomány semmiféle önálló irodalmi entitást nem képviselt. Ugyanakkor a másik országrész, Felvidék mindössze néhány oldalas vázlatot érdemelt a szerzők szerint.

Az 1945 és 1990 közötti magyarországi irodalom áttekintését olyan költők nevei fémjelzik, mint Illyés Gyula, Weöres Sándor, Rónay György, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Nagy László, Fodor András, Juhász Ferenc, Csoóri Sándor, Utassy József, Nagy Gáspár, és olyan prózaírók, mint Németh László, Szabó Magda, Mátyás Iván, Mészöly Miklós és Sánta Ferenc – ugyancsak széles ideológiai-szellemi spektrumot tükrözve. A II. világháború utáni évtizedek földolgozott anyagába Erdély és Felvidék mellett bekerült a hajdani Jugoszlávia, azaz Délvidék magyar irodalmának tárgyalása is, olyan alkotók kiemelésével, mint Fehér Ferenc, Németh István, Gion Nándor, Podolszki József, Varga Zoltán vagy Dudás Károly. A névsorokból is kiolvasható, hogy a különböző korszakok és területi egységek magyar irodalomtörténetét földolgozó fejezetek jócskán eltérnek egymástól abban a tekintetben, milyen mértékben fogják át ideológiai-szellemi spektrumát, irányzatainak teljességét, illetve milyen mélységben tárják föl az adott időszak és területi egység irodalmi életét. Jól kidolgozott monográfia-fejezetek váltakoznak elnagyolt összefoglalásokkal.

A harmadik, a rendszerváltozás utáni korszak rövidebb és áttekintő jellegű tárgyalásakor a fejezetek szerzői inkább csak a jellemző folyamatok megragadására törekszenek, trendeket, irányzatokat, alkotói csoportosulásokat jellemeznek, semmint életműveket, egyéni pályákat értékelnek. Ez érthető is, hiszen a lezáratlan életművek még alakulóban vannak, képlékenyek, továbbá az irodalomtörténeti távlat hiánya is nehezíti a szerzők dolgát.

A kötet második nagy egysége, a csaknem 400 oldalas *Szöveggyűjtemény* a monográfia-részben megjelenített szerzőktől közöl verseket, kisprózákat, művészeteket, egyszerű szemelvényeket – ugyancsak területi tagolású részekben, fejezetekben, és ugyancsak a

Trianontól napjainkig terjedő időben. Az elmúlt csaknem száz esztendő olyan irodalmi alkotásai, illetve műrészelei kerültek ide együvé, amelyeket részint a marxista irodalomszemlélet mellőzött, részint a rendszerváltozás utáni korszak fősodratú, liberális irodalomfelfogása negligált, vagy csekély figyelemre méltatott. Ahogy szükséges és ahogy illik egy ilyesfajta kiadványhoz, jelentős *Szakirodalmi bibliográfia* is tartozik a kötethez, például Felvidék vonatkozásában szembeszökő hiányokkal.

A vaskos kiadványt – a monográfia és a szöveggyűjtemény együttesét – nyilván nagyon különböző szempontok szerint lehet értékelni, túl azon, hogy elkelt volna az egységesebb, koherensebb szerkesztés. Lehet rá mondani, hogy némely fejezeteiben „féloldalas”, hiszen elsősorban a konzervatív, nemzeti vagy népi elkötelezettségű irodalom irányát és alkotóit reprezentálja. Ugyanakkor lehet azt is mondani rá, hogy éppen az előző évtizedek értékelésének, minősítésének egyoldalúságát ellensúlyozza. Kétségbe lehet vonni az efféle ellensúlyt képező kiadványok létjogát, bár addig aligha, amíg főként az elmúlt fél évszázad egyoldalúságai kétségtelenül fönállnak és ma is hatnak. Csak azt nem érdemes kétségbe vonni, amit a XX. század egyik legjelentősebb irodalomtudósa, Horváth János mondott: „Mert hisz’ a mi kérdésünk csak az lehet, mikor mit tartottak irodalomnak, nem az, hogy mi mit tartunk annak.” Magyarán mégis csak az tűnik föl objektívebb, kiegyensúlyozottabb, kerekesebb irodalomszemléletnek, amely abból indul ki, hogy az adott kor miképp vélekedett az élő irodalomról, miképp értékelte a kortárs szerzőket, és nem abból, hogy egy-egy ideológiai örökség letéteményesei miképp ítélnék visszamenőleg. És bár hosszú évtizedek irodalmi értékelése a *Nyugat* hagyományát tekintette elsősorban az irodalmi progresszió letéteményesének, azért nem árt tudni, hogy a korszakban az érdeklődés igen csekély volt iránta; gyöngébb években a folyóirat példányszáma nem érte el a 3K-ét...

Kárpát-medencei magyar irodalom 1920-tól az ezredfordulójáig. Irodalomtörténeti kézikönyv és szöveggyűjtemény. Szerk. Takaró Mihály. [Somorja]: Méry Ratio, 2017. 792 p.

Mezey László Miklós